

Cumhuriyetin Belediyecilik Deneyimi: Behçet Salih Uz'un İzmir Belediye Başkanlığı Dönemi (1931-1941)

Yazar(lar) / Author(s)

Dr. Öğr. Üyesi Enes Yalçın
Üniversite, Birim, Bölüm, Şehir-ülke
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü, İzmir-Türkiye.
e-posta: enes.yalcin@ikc.edu.tr
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Araştırma makalesi-Research article
Geliş tarihi-Date of submission: 30. 04. 2024
Kabul tarihi-Date of acceptance: 30. 11. 2024
Yayım tarihi-Date of publication: 30. 11. 2024

Hakemlik-Review

Hakem sayısı-Reviewers: İki Dış Hakem-Two
External
Değerlendirme-Review: Çift Taraflı Kör
Hakemlik-Double-blind

Etik/Ethics

Etik beyan- Ethical statement: Bu çalışmanın
hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik taraması- Plagiarism checks
Yapıldı-İntihal.net-Yes-İntihal.net
Etik bildirim- Complaints
ictimaiyatdergi@gmail.com

Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
The Author(s) declare(s) that there is no
conflict of interest

Finansman-Grant Support

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek
alınmamıştır.
No funds, grants, or other support was
received.

Lisans- License

CC BY-NC 4.0

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>

Öz

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı Devleti'nden miras kalan bir merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkisi geleneğine sahiptir. Cumhuriyet'in kuruluşuyla beraber Türkiye'nin savaş sonrası yeniden inşa sürecinde yerel yönetimlerin etkin kullanımına duyduğu ihtiyaç artmıştır. Bir yandan Ankara'nın, yeni kurulan ülkenin vitrini olması nedeniyle inşası üzerinde durulurken öte yandan yangın sonrası İzmir'in ayağa kaldırılmasına odaklanılmıştır. İzmir söz konusu dönemde, savaşın izlerini gerek ekonomik gerekse toplumsal boyutlarıyla bütünüyle yansıtan bir kenttir. Bu liman kentinin potansiyelini ortaya koyup Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuna ve kalkınmasına katkı sunabilmesi için etkin bir yerel yönetime ihtiyacı bulunmaktadır. Bu çalışma, böylesine çetin şartların hâkim olduğu bir dönemde İzmir Belediye Başkanlığı görevine getirilen Behçet Salih Uz'un İzmir Belediye Başkanlığı dönemindeki (1931-1941) faaliyetlerini ele almayı amaçlamaktadır. Birincil ve ikincil kaynakların tahliline dayanan literatür taraması yoluyla gerçekleştirilen bu çalışmada, Behçet Salih Uz'un çok yönlü bir belediyecilik anlayışı benimsediği tespit edilmiştir. Uz'un; kent sağlığına, altyapı ve fiziksel unsurların inşasına, çağdaş bir kent yaşamı tesisine yönelik ele almış olduğu faaliyetler ortaya konulmuştur. Bu çalışma vesilesi ile İzmir kent tarihi ve kent belleği açısından önemli bir yer tutan Başkan Behçet Salih Uz'un kısıtlı imkanlarla hayata geçirdiği kentsel hizmetlerin hatırlatılması hedeflenmiştir. Böylelikle hem kent araştırmacıları ve teorisyenler hem de uygulayıcılar açısından Uz örneğinden ilham alınacak birtakım noktalara erişileceği umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Behçet Salih Uz, Cumhuriyet, Belediye, Kent Planlama.

Municipal Experience of The Republic: The Period as Mayor of İzmir of Behçet Salih Uz (1931-1941)

Abstract

The Republic of Turkey has a tradition of central government-local government relations inherited from the Ottoman Empire. With the establishment of the Republic, Turkey's need for effective use of local governments in the post-war reconstruction process has increased. On the one hand, the focus is on the construction of Ankara since it is the showcase of the newly established country, on the other hand, the focus is on the recovery of İzmir after the fire. İzmir is a city that fully reflects the traces of the war in the period in question, both economically and socially. This port city needs an effective local government to reveal its potential and contribute to the establishment and development of the Republic of Turkey. This study aims to deal with the activities of Behçet Salih Uz, who was appointed as the mayor of İzmir in a period when such harsh conditions prevailed, during the period of İzmir Municipality (1931-1941). In this research, which was carried out through a literature review based on the analysis of primary and secondary sources, it was determined that Behçet Salih Uz adopted a multi-dimensional understanding of municipality. The activities that Uz has addressed for urban health, the construction of infrastructure and physical elements, and a modern urban life facility have been revealed. On this study, it is aimed to remind the urban services that the Mayor Behçet Salih Uz, which has an important place in İzmir's city history and urban memory, has implemented with limited means. Thus, it is hoped that some points to be inspired by the example of Uz will be reached for both urban researchers and theorists as well as practitioners.

Keywords: İzmir, Behçet Salih Uz, Republic, Municipality, City Planning.

Atıf- Citation (APA)

Yalçın, E. (2024). Cumhuriyetin belediyecilik deneyimi: Behçet Salih Uz'un İzmir belediye başkanlığı dönemi (1931-1941). *İçtimaiyat*, 8(2), ss. 635-648. DOI: <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1476195>

1. Giriş

Behçet Salih Uz, 1931-1941 döneminde İzmir Belediye Başkanı olarak hizmet yapmıştır. Uz, 09.09.1922 tarihindeki kurtuluştan ve 13.09.1922'de başlayıp kentin Frenk, Rum ve Ermeni mahallelerinden müteşekkil $\frac{3}{4}$ 'lük kısmını yok eden yangının ardından kentin bir bakıma yeniden dirilmesinde temel aktör olmuştur. Kentin düşman işgalinden kurtuluşunun ardından görev yapan belediye başkanlarının görev süreleri oldukça kısadır: Şükrü Kaya (1922-1924), Muammer Uşaklıgil (1924), Hüseyin Aziz Akyürek (1924-1925), Ahmet Hulusi Alataş (1928-1930), Sezai Söker (1930-1931)

1. Olgaç (1939: 49), belediye başkanlarının sık değişmesinin neden olduğu istikrarsızlığa şu sözlerle işaret etmektedir:

“Cumhuriyet ilan edildikten sonra da belediyenin başında devamlı bir şekilde bulunanları hatırlayamıyoruz [sic]. 1931 senesine kadar gelip geçen Belediye Reislerinin listesine şöyle bir göz gezdirince bu hakikat derhal tezahür eder. Hatta içerisinde belli başlı iş görebilecek bir iki isimden başkasına güvenmenin beyhude olacağını bile tecrübe göstermiştir. Belediye reisleri çabuk çabuk değiştikçe, her gelen gideceğini düşünerek esaslı ve devamlı işler başarabileceğini zannetmiyorum [sic]. Bu hususta kâfi derecede tecrübe devreleri geçirilmiştir.”

Ayrıca, devletin ekonomik koşullarının oldukça elverişsiz olması, yapı stokunun neredeyse kaybolduğu bir dönemde mübadillerin iskân sorunu, kentin her geçen gün daha güvenliksiz bir hale gelmesi, 1929 Dünya Ekonomik Buhranının ve Serbest Fırkacı dönemde Halk Fırkası yönetiminin vergi yükünü azaltma çabalarının İzmir ekonomisine ayrıca olumsuz yansımaları gibi temel nedenler, Behçet Uz'un karşısına devam edegelen sorunlar yumağı olarak çıkmıştır². Uz, dönemin İzmir'inin ve İzmir Belediyesi'nin içinde bulunduğu olumsuz şartları şu şekilde ifade etmiştir:

“Şehrin büyük bir kısmı yangınla tahrip olmuş, nüfus yarı yarıya azalmıştı. İktisadi durum kötü idi, bunun neticesi olarak belediye bütçesi 2.500.000 liradan 800.000 liraya düşmüştü. Devlet tarafından belediyeye cüzi bir ikraz yapılmıştı, fakat, bu ancak belediye memurlarının maaşlarını ödemeye kâfi gelmiş ve borç yükünü arttırmıştı. İflas halinde olan İzmir ancak en basit ve en esaslı amme hizmetlerini idame ettirebilmekteydi. 1922 ile 1930 arasında bir tek yeni yol, Gazi Bulvarı yapılabildi” (Seymen, 1992: 301).

Uz (2009: 70-71), kentin ayrıca, yangın sahası ve bataklık alanı olmak üzere iki temel sorunu olduğundan söz ederek 1922'den kendi görev süresine dek iş başında olan belediye başkanlarının ve belediye meclis üyelerinin, ekonomik yetersizlikleri de öne sürerek ciddi bir ümitsizlik içerisine düşmüş olduklarını belirtmektedir. O günkü koşullar içerisinde halkın durumunun da oldukça kötü olduğunu, belediyeden, çöplerin toplanması gibi en temel gereksinimlerini dahi edinemediğini yazmaktadır. 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun ilk uygulama yılı olan 1930'da İzmir Belediye Meclis Üyesi olan Uz, 10.11.1931'de Belediye Başkanı olarak söz edilen sorunlarla dolu bir kentin yönetimine geçmiştir.

Cumhuriyetin ilk dönemi olarak değerlendirilen bu dönemde Türkiye belediyeciliği, bir iddiayı karşılamak ve bir sorunu çözmek durumundadır. İddia, Cumhuriyetin başkenti Ankara'nın asrın

¹ 1926-1928 döneminde İzmir Belediye Başkanlığı görevini İzmir Valisi Kazım Dirik Paşa üstlenmiştir.

² Söz konusu dönemde (1930-1944), Ankara dışındaki kentlerin hiçbirinde kent nüfusunda bir artış gözlenmemiş hatta İstanbul ve İzmir'in nüfusu geçmiş yıllara oranla azalmıştır (Tekeli, 2011, s. 53). Bu nedenle İzmir'in ve Uz'un karşı karşıya olduğu sorunlar nüfus artışı kaynaklı değildir.

gereksinimlerine uygun biçimde, Türkiye modelinin dünyaya yansıtacak ölçüde planlanmasının ve imarının gerçekleştirilmesidir. Sorun ise, ülkenin o dönemki ikinci büyük kenti ve dışa dönük yüzü olan İzmir'in yangın sonrası, kente ve kenti var kılan topluma ilişkin tüm unsurlar bağlamında yeniden ayağa kaldırılmasıdır. Bu doğrultuda, cumhuriyet dönemi belediyeciliğinde İzmir'de ilk uzun soluklu (1931-1941) Belediye Başkanı olarak Behçet Salih Uz'a önemli görev düşmüştür.

Yine bu dönemde çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu (03.04.1930), 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu (24.04.1930), 201 sayılı Belediyeler Bankası Kuruluş Kanunu (01.06.1933), 2290 Sayılı Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu (21.06.1933) ve 2763 Sayılı Belediyeler İmar Heyeti Kuruluş Kanunu (07.06.1935), bugünkü belediyecilik anlayışını yansıtan (Tekeli, 2011: 50) ve köklü birtakım değişikliklere neden olan kanunlar olarak Behçet Salih Uz'un İzmir Belediye Başkanlığı döneminde yürürlüğe girmiştir. Böylelikle Uz, kendinden evvelki başkanların sahip olmadığı yetkilendirici bir mevzuat çerçevesinde belediye hizmetlerini yürütebilme imkânı bulmuştur. Ayrıca, Belediye Kanunu'nun, 1877'deki kanuna kıyasla belediyelere altyapı hizmetlerini temin etme noktasında daha büyük yükümlülükler yüklediği de belirtilmelidir. Bu durum, önceki dönemde, elektrik örneğinde olduğu gibi kimi teknik yeniliklerin günlük yaşamda kullanılmıyor olmasından ve 1926'da su teminini büyük ölçüde üstlenen vakıfların kaldırılmasından kaynaklanmıştır (Tekeli, 2011: 60). Uz'un belediye başkanlığı yaptığı dönem özetle, ülke genelinde belediye yetkilerinin artırıldığı ama belediye ekonomik olanaklarının ilgili görevlere nispetle oldukça düşük düzeyde kaldığı bir döneme tekabül etmektedir. Ayrıca başkanlığının son döneminin II. Dünya Savaşı atmosferine denk gelmiş olması hatırdaki tutulması gereken bir başka husustur.

Belediyenin bilhassa siyasi ve iktisadi olumsuzluklarla boğuştuğu bu dönemde, artırılan yetkilerini sonuna dek kullanma gayretinde olan, çalışkan bir başkanın varlığı söz konusudur. Behçet Salih Uz hakkında bir İzmirli şu ifadeleri kullanmaktadır:

“O iş başına geldiği zaman belediyenin bütçesi 2 milyondur. Şimdi 20 milyona yaklaşıyor. Behçet Uz, sabahın altısında kalkıp gece yarısı yatar. Şehrin türlü türlü işleri, resmi işlemlerin girinti çıkıntıları arasında küçük dostlarını, hasta çocukları da ihmal etmez. Bu kadar çalıştıktan sonra başka iş yapsaydı, mesela ticaretle uğraşsaydı, şimdiye kadar milyoner olurdu...” (Tiryakioğlu, 1941: 15).

Yine İzmir tarihinin simge isimlerinden olan Süleyman Ferit Eczacıbaşı da Behçet Salih Uz'un İzmir için gayretlerini takdire şayan bulmuş ve “her beldemizde onun bir benzeri bulunabilseydi yurdun bugünkü pek çok hasretleri çoktan dindirilmiş olurdu” (Aksoy, 1986: 320) diyerek Uz'un rol model teşkil ettiğini ifade etmektedir.

2. Yöntem

Türkiye Cumhuriyet tarihinin ilk belediyecilik örneklerinden biri olan Behçet Salih Uz'un İzmir Belediye Başkanlığı dönemindeki faaliyetlerinin araştırıldığı bu çalışmada; belediyenin kent sağlığının tesisine ve muhafazasına yönelik çalışmaları, altyapı ve yapı çevre çalışmaları ve çağdaş bir kent yaşamının inşasını hedefleyen faaliyetleri değerlendirilmiştir. Öncelikle cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin, imar iskân faaliyetleri noktasında özellikle Ankara ve İzmir üzerinde yoğunlaşma sebebine değinilmiştir. 1922 Yangını sonrası, düşman işgalinden henüz kurtulmuş İzmir'in ekonomik ve toplumsal boyutta ayağa kaldırılmasında on senelik istikrarlı görev süresi ile Behçet Salih Uz'un çabaları incelenmiştir. Bu bağlamda, birincil

kaynaklara (Behçet Salih Uz'un hatıratı, Belediye Meclisi Zabıtları, gazete haberleri) ve ikincil kaynaklara (döneme ilişkin makale ve kitaplardan müteşekkil yazın) dayalı literatür taraması gerçekleştirilerek betimleyici bir yöntem takip edilmiştir.

3. Behçet Salih Uz'un Yaşamı

1893 yılında Denizli Buldan'da doğan Behçet Salih Uz, ilk eğitimini ve Rüşdiye eğitimini memleketinde tamamlamış, ardından İzmir İdadisi'nde okumuştur. Daha sonra İstanbul Tıp Fakültesi'ne kaydolmuştur. Uz'un üniversite öğrenciliği döneminde Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında Tabip Muavini olarak bir süre görev yapmıştır. Terhis sonrası devam eden öğrenciliği esnasında Şişli Etfal Hastanesi'nde Asistan Yardımcısı olarak çalışmıştır. 1918'de Tıbbiye'den mezun olmuş ve kısa bir süre Şişli Etfal Hastanesi'nde çalıştıktan sonra serbest hekim olarak çalışmak amacıyla işgal altındaki İzmir'e gelmiştir (Tinal, 2018: 326).

Kurtuluş Savaşı yıllarında Mustafa Kemal'in isteği üzerine İzmir'de kalarak hekimlik faaliyetlerine devam etmiştir. Bu süre zarfında Aydın Kumpanyası Başhekim Yardımcısı, İzmir Kızılçullu Amerikan Koleji Doktoru, Çocuk Esirgeme Kurumu Polikliniği Doktoru ve Memleket Hastanesi Çocuk Kliniği Şefi olarak görev yapmıştır. 1923 tarihli I. İzmir İktisat Kongresi'nin Düzenleme Kurulu'nda yer almıştır. 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun ilk uygulama yılı olan 1930'da Belediye Meclis Üyesi ve İl Daimî Encümeni görevlerini üstlenen Uz, 1931'de İzmir Belediye Başkanlığı görevine getirilmiş³ ve on yıl süreyle bu vazifeyi yürütmüştür. Belediye Başkanlığı sonrası 1941 yılında Denizli Milletvekili seçilmiştir. 1942'de, İzmir İdadisi'nden hocası olan Şükrü Saraçoğlu'nun hükümetinde Ticaret Bakanı olmuştur (Öztek, 2021: 71). Bir yıla yakın bir süre bu görevi üstlenmiş, ardından Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl Başkanlığı ve İl Müfettişliği görevlerinde bulunmuş, 1946 ve 1947'de ise Recep Peker ve Hasan Saka hükümetlerinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olmuştur. 1950 seçimleri ile siyasete ara vermiş, 1953 yılında Ege Koleji [Bugünkü Bornova Anadolu Lisesi] kurucuları arasında yer almıştır. 1954 seçimleri ile Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olarak seçilerek İzmir Milletvekili olarak TBMM'ye dönmüş ve 1954 yılında III. Adnan Menderes Hükümeti'nde bir buçuk senelik süre zarfında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olmuştur. 1957'de tekrar İzmir milletvekili seçilen Uz, 1960 ihtilali sonrası siyasi yaşamını nihayete erdirmiştir. Yassıada'daki duruşmalar neticesinde dört buçuk yıl hüküm giyerek Kayseri Cezaevi'ne gönderilmiş, iki yıl cezaevinde kalmasının ardından afla serbest bırakılmıştır. Siyasi yaşamı sonrası sivil toplum faaliyetlerine yoğunlaşan Behçet Salih Uz, 19.05.1986 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir (Tinal, 2018: 328).

4. Behçet Salih Uz'un İzmir Belediye Başkanlığı Dönemi

1931-1941 döneminde İzmir Belediye Başkanlığı görevini üstlenen Behçet Salih Uz, kentin sadece fiziksel görünümünün düzeltilmesiyle ilgilenmemiş, bütüncül bir bakış açısıyla kentin sağlıklı bir yaşam alanı olması için çalışmalar yürütmüştür. Uz'un belediye çalışmaları; kentte

³ İzmir Belediye Başkanlığı'nı üstlenme sürecini Uz hatıratında detaylıca anlatmaktadır. Bkz. Uz, B. (2009). *Atatürk'ün İzmirli-Bir Kentin Yeniden Doğuşu*. 2.Baskı. Hazırlayan: L. Ece Sakar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İlgili hatıratında yer almayan bilgiye göre, Vali Kazım Dirik, 1930 tarihli yeni belediye kanununca gerçekleştirilen seçimde seçilen belediye meclis üyelerini belediye başkanı ve belediye encümenini seçmek üzere çağırır. Cumhuriyet Halk Fırkası belediye başkanlığı ve belediye encümenine aday göstermez. Basında belediye başkanlığı için ismi geçenlerden biri de Behçet Salih Uz'dur. Meclis oylamasında ise, eski Başkan Sezai Bey yirmi beş oyla yeniden seçilir. Refik Şevket İnceoğlu'na sekiz, Behçet Salih Uz'a ise dört oy çıkmıştır (Serçe, 1998, s. 195).

sağlıklı ortamın oluşturulması, kentin fiziksel görünümü ile altyapısının elverişli bir hale kavuşturulması ve kentin çağdaş bir yaşam biçimine erişmesi amaçları doğrultusunda üç başlık altında sınıflandırılabilir.

4.1. Kentte Sağlıklı Ortamın Oluşturulmasına Yönelik Çalışmalar

Behçet Salih Uz, belediye başkanlığı görevinden evvel, İzmir’de hekim olarak vazife yürütmüştür. Buna binaen, kentte sağlıklı ortamın oluşturulmasına yönelik gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler, başkanlık döneminden önce başlamıştır. Uz, 18.02.1923’te on sekiz arkadaşı ile İzmir Verem Mücadele Cemiyeti’ni kurmuştur⁴ (Uz, 2009: 45). İzmir’de veremin yanı sıra, çiçek, kuduz ve frengi de sık rastlanan bulaşıcı hastalıklardandı. Behçet Salih Uz, belediye imkanları doğrultusunda, sokakların temizliği, aşılama-tecrit, bataklıkların kurutulması, dispanser hizmetleri, hasta tedavisi, esnafın temizlik ve sağlık kontrolleri gibi birçok sağlık faaliyeti gerçekleştirmiştir⁵. İzmir Belediyesi 1931’de Fridman Verem Aşısını fabrika işçileri ve fakir halka uygulayarak hastalıkla mücadele yoluna girmiştir. Tepecik’te bulunan Emraz-ı Sâriye Hastanesi bahçesinde 50 yataklı bir verem pavyonunun temeli atılmıştır (Genç Acar, 2017: 422-423). Uz, belediye başkanlığı dönemindeki veremle mücadele sürecindeki başarısına ilişkin memnuniyetini şu sözlerle ifade etmiştir: “Ben 9 sene verem mücadele cemiyetinde mütemadiyen neşriyatla önüne geçemediğim bu işi bir buçuk ay zarfında sıkı bir takiple yüzde 75 tenkise muvaffak oldum. Bu netice beni memnun etmektedir” (Yeni Asır Gazetesi, 1932).

Behçet Salih Uz’un belediye başkanlığı döneminde Olgaç’ın (1939: 64-65) aktarımına göre,

“6 senede bittabi her sene arkası bırakılmamak şartile [sic] 82.478 dükkân ve 76.556 esnaf ve 12.848 arabacı ve şoför Belediye doktorlarının fennî muayenesinden mükerreren geçmiştir. Yani kontrol altında bulundurulmuştur. Bu rakamların yanına hastalık zamanında talebe de dahil olduğu halde yine 6 senede 60.382 esnafa ve işçiye sıhhat raporu verilmiş olduğunu da ilave edersek mütemadi gayret ve faaliyetin bütün hulasasını ve üzerine düşülen bir işin nasıl başarılmış olduğunu görürüz.”

Kadrolarında indirime gidilmeyen, hatta zaman zaman artışa gidildiği gözlenen tek alan olarak dikkat çeken sağlık hizmetleri (Serçe, 1998: 218) çerçevesinde, kentliye sağlıklı suyun ulaştırılması amacıyla su hijyeninin sağlanması, eski su tesisatının kullanılabilir hale getirilmesi, yeni tesisatın geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Halkın su ihtiyacının karşılanması için, Vezir ve Osmanağa sularının hem kaynağında hem de şebeke hattında iyileştirme çalışmaları yapılarak yukarı mahallelere daha temiz suyun ulaştırılması sağlanmıştır. Ayrıca su dağıtım hatlarına demir ve kurşun borular döşenmiştir. Yine, 1926-1935 döneminde İzmir’de Valilik yapan Kazım Dirik ile Belediye Başkanı Behçet Salih Uz’un, dört yıllık süreçte uyumlu çalışmaları dikkat çekmektedir. 01.07.1932’de Ballıkuyu’da açılan sekiz çeşmeden birine “Vali Mirliva Kazım Paşa”, birine ise “Dr. Behçet Bey” isimlerinin verilmesi bu duruma örnek teşkil eder (Kaya, 2017: 3-6).

Uz’un başkanlık döneminde, İzmir Su Şirketi ile şirketin yükümlülüklerini yerine getirmemesinden kaynaklanan nedenlerden ötürü uyuşmazlıklar yaşanmış, şirketin satın

⁴ İzmir Verem Mücadele Cemiyeti’nin kuruluş aşamalarına ilişkin detaylı bilgi için bakınız: Karayaman, M. (2008). *20. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Sağlık*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, s. 205-209.

⁵ İlgili belediye hizmetlerini gerçekleştiren belediye zabıta memurlarına yönelik eğitim kursu da Türkiye’de ilk kez Behçet Salih Uz döneminde, Ocak 1933’te İzmir’de açılmıştır (Özmkas ve Özmkas, t.y., 24).

alınmasına karar verilmiştir. 1937’de başlayan görüşmeler, Uz döneminin sonuna sarkmış ve 1943’te şirketin satın alınmasıyla hitama ermiştir. Karşıyaka’nın su ihtiyacı ise Vali Dirik ve Başkan Uz iş birliğiyle 1934’te uygulamaya konulan Yamanlar su projesi ile karşılanmaya çalışılmıştır. Buna rağmen Yamanlar suyu Karşıyaka’nın su gereksinimini gidermeye yeterli gelmemiş ve Belediye Meclisi, 09.02.1938’de ticari gemilerle sanayi kuruluşlarına bu suyun verilmesini yasaklamıştır (Kurt, 2012: 28). Karşıyaka suyuna ilaveten Bayraklı, Mersinli, Turan gibi suyu bulunmayan yerlere artezyenler açılmıştır. Ayrıca kentte suyu bulunmayan yoksul mahallelere açılan yüz elliden fazla ortak çeşme ile halkın gereksiniminin giderilmesine çalışılmıştır (Seymen, 1992: 304-305).

Kent temizliğine hız kazandıran Uz, temizlik araçlarını arttırmış, sokaklardan toplanan çöplerin, sellerin getirdiği kumların, yangın yerinden getirilen molozların, taşların ve diğer süprütülerin bataklıklara boşaltılmasını sağlamıştır (Genç Acar, 2017: 423, Morali, 1976: 196). Böylelikle; yaklaşık altı yüz on bir dönümlük bir alanı işgal eden Bostanlı, Mersinli, Halkapınar, Güzelyalı bataklıklarını kurutarak sıtma hastalığının önüne geçmeye çalışmış ve kente yeni yeşil alanlar kazandırmıştır. Baran’ın (2003: 66) ifadesinde bataklık alanın boyutu daha nettir:

“İzmir Belediyesi sınırları içerisindeki 606.360 metre uzunluğundaki bataklıktan, 1933 yılı açıklamalarına göre 104.028 metresi kurutulmuş ve yerine sıtmaya engel olan okalıptüs fidanı dikilmişti.” Bataklıkların kurutulmasında bir bakıma kent ölçeğinde imece usulü uygulanmıştır. Başkan, tüm kent sakinlerini bataklık kurutulması işinde göreve çağırmış, varlıklı erkeklerden kişi başı yüz yirmi beş kuruş talep etmiştir. İmkânı olmayanlar ise, mahalle bazında takibi yürütülerek herkes için eşit olan belirli zorunlu mesaiye tabi tutulmuşlardır” (Yeni Asır Gazetesi, 1933).

Sivrisineklerle mücadelede bataklıkların kurutulmasının yanı sıra evlerdeki pis su tesisatlarının ve su birikintilerinin mazotla muamele edilmesi de zorunluluğa tabi tutulmuştur. Kentin gerekli yerleri belediye ekiplerince mazotlanmış, düşük gelirli yüz elli hanenin mazotu ise yine belediye tarafından temin edilmiştir (Seymen, 1992: 303). Ayrıca Uz, 23.04.1938’de bugünkü adıyla Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları ve Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi olan çocuk hastanesinin temelini atmıştır ki bu hastane 02.04.1947’de Uz’un Sağlık Bakanı olarak görev yaptığı dönemde Başbakan Recep Peker tarafından hizmete açılmıştır.

4.2 Kentin Fiziksel Görünümü ve Altyapısının Elverişli Hale Getirilmesine Yönelik Çalışmalar

13.09.1922 tarihinde başlayıp dört gün süreyle kent merkezindeki yaklaşık üç yüz hektarlık bir alanın⁶ yok olmasına sebep olan İzmir Yangını sonrasında, kentin yeniden inşasına yönelik planlama çalışmaları başlamıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Henri Prost’a başvurulmuş, Prost ise, çalışmalara katkıda bulunacağını ifade ederek planlama işini Rene ve Raymon Danger’e sevk etmiştir. Danger kardeşler ile İzmir Belediyesi arasında 1924 yılında bir sözleşme imzalanmıştır. Bu arada İzmir Belediyesi’nde doktor, mimar, mühendis ve kent planlamacılarından müteşekkil bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon marifetiyle de kentin yeniden planlamasına ilişkin tasarımlar geliştirilmiştir. Danger kardeşler, bu komisyonla kimi noktalarda ihtilaf yaşamışlardır. Örneğin komisyon, yangında yok olan yerlere yeniden yerleşim yeri kurmayı tasarlarken, Dangerlar bu bölgeyi inşa faaliyetlerine uygun bulmamışlardır. Dangerların Henri Prost’la ortaklaşa hazırladığı plan, kentsel alanı bir bütün olarak ele alıp imar ilkesine göre yeniden

⁶ Tekeli’ye (2011, s. 102) göre bu saha yüz yetmiş beş hektar genişliktedir.

düzenlemeyi ve sanayi bölgesi ile yeni bir limanın ve özellikle yeni yerleşim alanlarının oluşturulmasını önermiştir. Yine plana göre, yeniden inşa alanının ortasında altmış hektarlık bir yeşil alan oluşturulması öngörülmüş, yeni yerleşim mekânlarıyla çevrili bu alanın içerisinde üniversite binalarının konumlandırılması da önerilmiştir. Bu plan, ekonomik koşulların uygunsuzluğu nedeniyle 1930'lara dek uygulanmamıştır (Bilsel, 1996: 17-19). İlgili plan, yangından zarar gören yerlerin yeniden inşası yönündeki faaliyetlerle kısmen uygulanmış, planın merkezi yerler dışındaki tasarrufları dikkate alınmamıştır. Ayrıca planın tarihi muhitlere ilişkin korumacı yaklaşımının eski kent/yeni kent ayrımı yaratacağı endişesi doğmuş buna ilişkin Behçet Salih Uz şu görüşü ileri sürmüştür:

“Prost'un noktai nazarları İzmir için bazı meselelerde kabili tatbik değil. İzmir hiçbir kıymeti inşaiyesi olmıyan [sic] herhangi [sic] bir mabedi yol ortasında süs diye saklamaya asla tarafdar [sic] değildir. Fakat bir mimar Sinanın [sic] eserini bulunca hemen onu layık olduğu şekilde süslemeğe [sic] ve etrafına hemen parklar vücuda getirerek orta yere almaya her zaman hazırdır. Nitekim böyle kurtardığımız abideler vardır. Biz İzmir için yaptığımız planla 50 sene sonra gelecek neslin bile rahatını düşünerek yürüyoruz” (Olgaç, 1939: 60).

1930'lı yıllar, Behçet Salih Uz'un belediye başkanlığı dönemiyle birlikte İzmir'de imar faaliyetlerinin süratlendiği bir dönemdir. Başkan, belediye gelirlerini senede bir buçuk milyon liraya çıkararak kentin imarına ilişkin kapsamlı bir program hazırlatmıştır (Baran, 2003: 67). Başkanlığı sürecince Uz'un, üç milyon liraya erişen borçları kapattığı ve bütçeyi iki milyon liranın üzerine çıkarttığı da belirtilmelidir. 1939 yılı belediye bütçesi 2.104.385 TL olarak belediye meclisine sunulmuştur (Belediye Haberleri, 1939: 23).

Bu dönemde haliyle kent içi yol yapım faaliyetleri de artış göstermiş, Osmanlı devrinden farklı olmak üzere geniş cadde inşası öne çıkmıştır⁷. 1933 yılında açılan, kentin yanan ve yanmayan kısımları arasında bağlantıyı sağlayan ve İzmir'in kısmen asfaltlanan ilk yolu olan İsmetpaşa Caddesi (bugünkü Gazi Osmanpaşa Bulvarı) bunun bir örneğidir. Bu dönemde ayrıca, yolların asfalta dönüştürülmesine ilişkin planlama belediye bütçesinin yetersizliğinden ötürü hayata geçirilememiştir (Durgun, 2006: 32). Danger-Prost planının geniş cadde inşasına yönelik tutumu, İzmir Belediyesince benimsenmemiş ve arazi zaiyatı olarak görülmüştür. Ayrıca, 1932'de görüşüne başvurulmuş kent plancısı Hermann Jansen geniş cadde fikrine olumsuz yaklaşmış, bu tutumun ciddi ekonomik sorunlara yol açacağını ileri sürmüştür (Güngördü ve Eldek Güner, 2019: 117).

Tarihi kente müdahalelere izin veren yeni bir genişletme planı hazırlama ihtiyacı ise, belediye bünyesinde bir planlama ofisi kurulması fikriyle 1930'ların ortalarında ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda İzmir Belediyesi, mimarın kentin gelecekteki gelişimine ilişkin bir nazım plan taslağı ile ilgili görüşlerini içeren bir istişare raporunun hazırlanması için Le Corbusier ile sözleşme imzalamıştır. İzmir Belediyesi kendisine başvurduğunda Cezayir'in planlamasından da Le Corbusier sorumludur. Bu tercih bir bakıma, Akdeniz dünyasının bir parçası olan İzmir'in, o dönemde Akdeniz limanları arasında yaşanan rekabete kayıtsız kalmadığının göstergesidir (Bilsel, 1996: 22, Laroche, 2020: 56). Buna rağmen, Le Corbusier'in II. Dünya Savaşı sonrası döneme tekabül eden 1948'te Reşat Leblebicioğlu⁸'nin başkanlığı döneminde sunmuş olduğu

7 Yeni Asır Gazetesi (1986) de bu dönemdeki yol yapım çabalarına dikkat çekerek Uz'un vefatının ardından verdiği haberde “son yolculuğuna İzmir Yangınından sonra açtığı yollardan çıktı” ifadesini kullanmıştır.

8 Reşat Leblebicioğlu, 1941-1949 yılları arasında İzmir Belediye Başkanı olarak görev almıştır.

planın, toprak mülkiyetini tamamen yok sayan tavrının da etkisiyle kabul görmediği belirtilmelidir.

Altyapı hizmetlerinin yabancı şirketlerle görüldüğü bir dönemde Behçet Salih Uz; başta kanalizasyon, elektrik, su, havagazı, ulaşım gibi alanlarda çalışmalara başlamıştır. Kanalizasyon sorununa ilişkin Hoizler Projesi hazırlanmış, fakat kısa süre içerisinde bu projenin kentin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu görülmüştür. Eldeki bütçenin yetersizliğine rağmen, kanalizasyon iyileştirmeleri için her sene biraz daha üzerine konularak faaliyet yürütülmüştür. 1930'lu yıllarda kentte elektrik ve havagazı kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Havagazı şirketinin satın alınmasıyla birlikte evlerde daha yaygın ve daha ucuz bir gaz kullanımı görülmüştür (Genç Acar, 2017: 422).

Gerçekleştirilen imar faaliyetleri bir bakıma millileşmenin de işaretini oluşturmuştur. Millî Mücadele ve kurtuluşun sembolü olan İzmir, gerçekleştirilen hizmetlerin Türk adına ve Türk kimliğine uygun olması hususuna da duyarlı olmuştur. Gerçekleştirilen çalışmalar gelişigüzel bir yaklaşım olmanın ötesinde bir fikre işaret etmesi bakımından da anlamlıdır.

Tablo 1: Değiştirilen cadde ve mahalle isimleri

Eski İsim	Yeni İsim	Eski İsim	Yeni İsim
Birinci Kordon	Atatürk Caddesi	İkinci Süleymaniye	Altıntaş
Karataş Caddesi	Tramvay İsmet İnönü Caddesi	Aliağa	Yıldız
Dördüncü Sultaniye	Çimentepe	Esnaf Şeyh	Uğur
Hacı Mahmut	Salepçioğlu	Ahmetağa	Konak
Hacı İbrahim Mahallesi	Bozkurt	Hatuniye	Kurtuluş
Orhaniye	Selçuk	Hasan Hoca	Erler
Kılcı Mescid	Sümer	Kasap Hıdır	Yenigün
Natırzade	Tan	Fettah	Akıncı
Akçalı Mescid	Namık Kemal	Cedit	Yeni
Sarıhafız	Türk Yılmaz	Toraman	Ülkü
Hacı Mehmet	İsmet İnönü	Memduhiye	Altay
Mecidiye	Çahabay	Selimiye	Yeşiltepe
Birinci Süleymaniye	Atilla	Mahmudiye	Güngör
Birinci Karataş	Barbaros	İkinci Karataş	Turgut Reis
Üçüncü Karataş	Kılınç Reis	Salhane	Kemal Reis
Birinci Karantina	Mithat Paşa	İkinci Karantina	Murat Reis
Köprü	Çankaya	Reşadiye	Güzelyalı

Mesudiye	Alsancak	Darağaç	Umurbay
Birinci Tepecik	Tepecik	İkinci Tepecik	Günay
Şeyh Mahallesi	Altınordu	Fatih	Altıok
Abdullah Efendi	Etiler	Aziziye	Kocakapı
Selatin	Kubilay	Bahariye	Bahar
Alaybey	Alaybay	Osmanzade	Aksoy

Kaynak: Serçe, 1998: 289-291, Baran, 2003: 76-77

Tablo 1’de 1937 yılında gerçekleştirilen isim değişikliklerini içeren liste görülmektedir. Buna göre belediye, Osmanlı Dönemi’nden kalan izleri silme ve Osmanlı’ya ve birtakım dini unsurlara ilişkin isimleri Türk isimleriyle değiştirme çabası içerisine girmiştir. Bu çaba bir bakıma merkezi idareyle uyuşur biçimde, Serçe’nin (1998: 317) ifadesiyle kentteki Osmanlı imgelerini ortadan kaldırmaya yöneliktir⁹. Yeni isimler içerisinde Türk tarihinde yer edinmiş kişilerin sıklıkla tercih edilmiş olması dikkat çekicidir. Millileşmeye yönelik girişimlerin yanı sıra aynı dönemde belediye içerisinde Avrupa’ya mühendisler ve mimarlar gönderilmiş, ülke dışındaki gelişmeler de yakından takip edilmiştir (Seymen, 1992: 301).

Kentin altyapı düzenleme çalışmalarına ilişkin eskiden beri Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı “yukarı mahalleleri” ihmal ettiği yönünde eleştirildiyse de Uz (2009: 60-61),

“bu yukarı mahalleler mevzuu da şöyle bir şey; 1929’daki sel felaketi sebebiyle buralarda göllenme olmuş ve İzmir’de bataklık haline gelen bir bölge meydana çıkmış idi...Sizler de yukarı mahallelerdeki bataklıkların kurutulduğunu, yapılan bahçelerin ve çocuk bahçelerinin imar edildiğini kendi gözlerinizle görüyorsunuz. Diğer taraftan Kadifekalesi’ne çıkarsanız, belediyenin oralardaki çalışmalarını da göreceksiniz”

ifadeleriyle kenti ve kente yönelik hizmetleri bir bütün olarak değerlendirdiğini vurgulamıştır.

4.3. Çağdaş Bir Kent Yaşamının İnşasına Yönelik Çalışmalar

Türkiye’de tek parti anlayışının hâkim olduğu 1930-1944 dönemi, belediyelerin de bu anlayış çerçevesinde kentte çağdaş yaşamı tesis etme noktasında öncü rol oynadıkları bir dönemdir. Halkı “çağdaş uygarlık” düzeyine çıkarmak hedeflenmiştir. Çağdaş uygarlık düzeyi ile halka kentsoylu (burjuva) yaşamı öğretilmek istenmiştir. Cumhuriyet Türkiye’si aynı zamanda göz ardı etmiş olduğu Osmanlı döneminin halk arasında hala varlığını devam ettiren canlı kozmopolit liman kenti imgesiyle de yarışır durumdadır (Tekeli, 2011: 50-52).

Behçet Salih Uz da bu minvalde, çağdaş bir kent görünümü ve çağdaş bir kent yaşamı inşası yolunda birtakım faaliyetler gerçekleştirmiştir. Mezarlıkların yerine parklar ve pazaryerleri oluşturulması bu yönde atılan adımlardandır. Güzelyalı, Eşrefpaşa, Alsancak, Kemer ve Karşıyaka’da pazarlar açılmıştır. Eşrefpaşa ve Sarımsaklıdede mezarlığındaki sahasının bir kısmı pazar yeri, bir kısmı ise çocuk bahçesi haline getirilmiştir. Yirmi civarında park halkın hizmetine sunulmuştur. Ağaçlandırma faaliyetlerine hız kazandırılırken çocuk oyun alanları için yeşil

⁹ Osmanlı Devleti’nin yıkılışının ardından kurulan tüm devletlerin Osmanlı mirasını özellikle dil üzerinden reddediş süreçlerine ilişkin bakınız: Quataert, D. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*. 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 280-281.

sahalar oluşturmaya başlanmıştır. Yine bu dönemde, kentin eğlence hayatına yönelik hareketliliğe rastlanılmaktadır. Özel girişimler ve halk evlerinin yanı sıra belediye de dönemin yaşam tarzına uyumlu çay bahçeleri, oteller, barlar, kulüpler, gazinolar gibi eğlence yerlerinin açılmasına öncülük etmiştir (Genç Acar, 2017: 423-424). Ayrıca kente 1933'te 9094 fidan, 1935'te 4230 fidan ve 40.000 çiçek, 1936'da 11.908 fidan ve 4265 çiçek, 1937'de 11.390 fidan ve 78.000 çiçek, 1938'de ise 1626 fidan ve 42.000 çiçek dikimi gerçekleştirilmiştir. İzmir'de bulunmayan birtakım çiçekler Fransa, Hollanda ve İtalya'ya sipariş edilmiş, bu çiçeklerin belediye tarafından üretilmesi kararlaştırılmıştır (Baran, 2003: 66-67).

1932 yılında Danger-Prost planının bir parçası olan Cumhuriyet Meydanı'nı ve Atatürk Anıtı'nı açan Uz, hal ve İzmir merkez garajının da kurucusu olmuştur. Türkiye'de bir örnek oluşturacak şekilde inşa edilen garajda tamirhane, emanet, otopark ve benzin istasyonu bulunmaktadır. Ayrıca garaj, kent içerisinde 1920'lerden itibaren faaliyet gösteren otobüslerin keyfiyetlerini intizama sokması bakımından da önem taşımıştır (Durgun, 2006: 40). Kaner (1941: 12-13), bu durumu şu ifadelerle özetlemektedir:

"İzmir Belediyesi, "garaj santrali" yapmakla kendi mıntıkası ihtiyaçlarını yüz sene için karşılayacak bir teşebbüsü başarmıştır... Bunlar şimdiye kadar İzmir'de çarşı içini dolduran köhne hanların avlularında gecelerlerdi... Belediye kararıyla sefer yapacak bütün otobüsler bu garajda konaklamaya mecbur tutulmuşlardır... Her otobüs keyfi kalkardı... Şimdi kalkış saatleri belediye tarafından düzenleniyor..."

Otobüslere ilişkin tasarruf garaj inşası ile sınırlı değildir. 1933 yılında otobüs talimatnamesi yayımlanmış ve otobüslerin bir kısmı ihtiyaç duyulan hatlara kaydırılmıştır. İlgili talimatname ile şoförlerin günde dokuz saatten fazla çalışmasını engellemiştir. "Anarşik" ve "İzmir için baş ağrısı" olarak nitelenen otobüsler nizama kavuşturulmuş, ayrıca 1937 yılından itibaren düzenlenen ihalelerle kentin hizmetine, yeni ve günün koşullarında konforlu çok sayıda otobüs kazandırılmıştır (Kurt, 2012: 73-76). Olgaç (1939: 23) bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

"Artık Gifrenin tek atlı tramvayları yok. O kadar yok ki, konağa kadar uzanan raylar bile kaldırılmış. Yerine belediyenin sık sık işliyen [sic] kırmızı otobüsleri çalışıyor. Fakat bunlar İstanbul'da [sic] işliyen otobüsler gibi tuğla taşıyan kamyonlardan bozma şeyler değil, doğrudan doğruya dünyaya otobüs olarak doğmuş rahat, temiz ve ferah şeyler."

Santral garaj inşasının ve yeni ulaşım araçlarının kente kazandırılmasının haricinde çağdaş kent yaşamının tesisinde önem ifade eden birtakım kurum ve kuruluşlar da kente bu dönemde kazandırılmıştır. Santral Hal, Fenni Mezbaha ve semt pazarlarının kurulması ile İtfaiye Teşkilatı'na ilişkin düzenlemeler bunlardan bazılarıdır (Seymen, 1992: 306). Ayrıca bu dönemde ilk mazotlu vapur olan Bayraklı vapuru 31 Mart 1938 tarihinde seferlerine başlamıştır (Özmkas ve Özmkas, t.y., 42). Bu kazanımlarla Türkiye için oldukça önemli bir liman kenti olan İzmir'in hem ayağa kaldırılması hem de model kent görünümünü sunması amaçlanmıştır.

İzmir'in çağdaş bir kent yaşamına kavuşması hususunda, kentin tarihi serüveninde, kolektif belleğinde, kimliğinde önemli bir yer tutan ve genç Cumhuriyetin bir bakıma ilk mekânsal temsilcilerinden olan Kültürpark'tan ayrıca söz etmek gerekmektedir. Bugün daha çok İzmir Enternasyonal Fuarı¹⁰ olarak bilinen Kültürpark, öncelikle Danger-Prost planında konut alanı olarak yer almış, sonraları kaynak yetersizliğinden ötürü yeşil alan şeklinde yenilenmiştir. Fuar

¹⁰ Seymen'in (1992, s. 316) ifadesiyle "İzmir Uluslararası Fuarı, Kültürpark'tan farklı bir olgudur ve geçmişi de tarihsel olarak çok önceki yıllara dayanmaktadır."

bir panayır yeri olarak ilk kez 1933'te Cumhuriyet Meydanı'nın arkasındaki bugünkü Efes Otel'i'nin bulunduğu otuz üç dönümlük alanda kurulmuştur. 1936 yılında ise Behçet Salih Uz, fuarı taşıyarak Kültürpark'ın temelini bugünkü yerinde atmıştır. Fuar alanının inşası sonrasında İzmir, yerli yabancı turistler için bir cazibe merkezi olmuş, yaklaşık kırk iki hektarlık alana ve beş kapiya sahip Kültürpark başlı başına sosyoekonomik bir çekim alanı haline gelmiştir. Kent içerisindeki yoğun yapılaşmanın arasında bir yaşam alanı oluşturmasıyla da dikkate değer bir konum üstlenen Kültürpark¹¹, bir uluslararası fuar olarak Türkiye'nin iktisat ve ticaret sahasındaki milli mücadelesinde de tarihi bir simge olma niteliği taşımaktadır¹².

Kültürpark'ın inşasında karşılaşılan zorlukların başında yangın alanındaki yıkıntının kaldırılması meselesi gelmiştir. İki milyon lira karşılığında bu işi üstleneceklerini ileri süren firmalara karşı Behçet Salih Uz, enkazın otuz bin liraya kaldırılacağını ileri sürmüştür. Bu meblağı temin için de Kültürpark çevresindeki arsaların bir kısmının verilmesi söz konusu olmuştur. Ayrıca Uz, Reşat Leblebicioğlu'nun kefil olmasıyla bankadan kendi namına yirmi sekiz bin liralık kredi çekmiş ve bu parayla molozların bir kısmı temizlenmiş, alandaki bazı bölümleri tapulu olan yerler satın alınmış, etraftaki yollar açılarak alan, alçak bir duvarla çevrelenmiştir (Baran, 2003: 98).

Resim 1: Kültürpark inşa sürecinde temizleme çalışmaları (Ahmet Pirıştina Kent Arşivi ve Müzesi (APIKAM))

Resim 1'de 1936 yılında, Kültürpark'ın kurulması esnasında, bölgede yer alan 1922 İzmir Yangını'nın enkazından kalan molozların kaldırılma çabaları görülmektedir. Amygdalou (2015: 77-79), bu resmi, moloz yığınları üzerinde poz veren idareciler üzerinden Osmanlı yıkıntıları karşısında Cumhuriyet'in yükselişi şeklinde yorumlamaktadır.

¹¹ Kültürpark'ın kuruluş aşamalarına ilişkin detaylı bilgi için bakınız: Uz, B. (2009). *Atatürk'ün İzmir-Bir Kentin Yeniden Doğuşu*. 2.Baskı. Hazırlayan: L. Ece Sakar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 57-70, Amygdalou, K. (2015). Modern ve Ulusal Bir Kimlik Arayışında Değişen Formlar ve Anlamlar: 1930'larda İzmir'in Kültürpark'ı ve Çevresi. Yılmaz, A., Kılınç, K. ve Pasin, B. (Ed.), *İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma)dıkları-Temsiller, Mekânlar, Aktörler* içinde (ss. 77-97). İstanbul İletişim Yayınları, Altan, T. E. (2015). İzmir Fuarı, Kültürpark ve Türkiye'nin İnşası. Yılmaz, A., Kılınç, K. ve Pasin, B. (Ed.), *İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma)dıkları-Temsiller, Mekânlar, Aktörler* içinde (ss. 165-187). İstanbul İletişim Yayınları, Seymen, Ü. B. (1992). Tek Parti Dönemi Belediyeciliğinde Behçet Uz Örneği. Ş. Beygu (Ed), *Üç İzmir* içinde (ss. 297-321). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

¹² Kültürpark'ın uluslararası bir fuar olarak ticari ve iktisadi bağımsızlık mücadelesinde üstlenmiş olduğu role ilişkin detaylı bilgi ve ilgili husustaki hatırat için bakınız: Aksoy, Y. (1986). Bir Kent, Bir İnsan – İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları, İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.

5. Sonuç

İzmir yaklaşık 8000 yıllık tarihe sahip olan bir kenttir. Bu tarih çok sayıda medeniyetin kente kattıklarıyla zenginleşmiştir. Özellikle 17. Yüzyıldan itibaren İzmir bir liman kenti olmasının da avantajını kullanarak Osmanlı Devleti için önem taşıyan bir sosyoekonomik merkez konumuna erişmiştir. 15.05.1919'da işgale uğrayan İzmir, 09.09.1922'de kurtulmuş, 13.09.1922'de başlayan ve dört gün süren yangın neticesinde kentin yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'lük kısmı kül olmuştur. Yangın kentte gerek ekonomik gerekse toplumsal bağlamda ciddi bir yıkıma yol açmıştır. Yangının yaralarını sarmak uzun bir süreye mal olmuştur. Kentin düşman işgalinden kurtuluşundan Behçet Salih Uz'un göreve geldiği 1931 yılında dek İzmir, kısa süreli başkanlık dönemlerine şahit olmuştur. Bu durum haliyle istikrarsızlığa ve yönetsel aidiyet yoksunluğuna yol açmıştır. Uz ise on yıllık başkanlık dönemiyle Cumhuriyet İzmir'inin bir bakıma kurucu başkanı olma rolünü üstlenmiştir. Uz, virane bir kent haline gelen İzmir'i ayağa kaldırma adına inisiyatif olarak çalışmıştır. Behçet Salih Uz bu çalışmada da belirtildiği üzere, İzmir'in toplumsal hayatının hemen her sahasına nüfuz etmiş, İzmir'in bir bakıma küllerinden doğmasında baş aktör olarak "kent'in ikinci kurtarıcısı" rolüne bürünmüştür. Bu bağlamda Uz'un; kentte sağlıklı ortamın oluşturulmasına yönelik çalışmaları, kentin fiziksel görünümü ve altyapısının elverişli hale getirilmesine yönelik çalışmaları ve çağdaş bir kent yaşamının inşasına yönelik çalışmaları incelenmiştir.

Behçet Salih Uz, kentte sağlıklı bir ortamın oluşturulması için doktor olmasının, mesleki deneyimlerinin ve cemiyetçi kişilik yapısının avantajını da kullanarak evvela kentte veremle ve diğer salgın hastalıklarla mücadele yoluna gitmiştir. Bu mücadele içerisinde sokak temizliğine, aşılama-tecrit faaliyetlerine, dispanser hizmetlerine ve bilhassa bataklıkların kurutulmasına önem vermiştir. Esnafın ve belediye personelinin mutlak sağlık kontrollerinden geçirilmesi bir prensip haline getirilmiştir. Ayrıca kent halkına hijyenik suyun ulaştırılması da kentte sağlıklı ortamın tesisi için dikkate alınan bir diğer husus olmuştur. Bu amaca yönelik teknik faaliyetler yürütüldüğü gibi birtakım kamulaştırma işlemi de gerçekleştirilmiştir. Yine kentin temizliğinin muhafazası ve atıkların bertarafı, kent sağlığına yönelik faaliyetler başlığı altında değerlendirilebilir.

İzmir'in yangın sonrası yeniden imarı için yabancı planlama uzmanlarına başvurulduğu bilinmektedir. Bu planların kimi çeşitli sebeplerden ötürü kısmen uygulanmış (Danger-Prost Planı) kimi ise uygulanabilir bulunmayarak göz ardı edilmiştir (Le Corbusier Planı). Behçet Salih Uz ilgili dönemde, Danger-Prost planını Kültürpark'ın açılması ve birtakım bulvarların kente kazandırılması örneklerinde görüldüğü gibi kısmen uygulamıştır. Yine Kültürpark'ın inşaa sürecinde detaylıca bahsedildiği üzere kentin fiziki yapılandırılmasında Uz, önemli ölçüde inisiyatif olarak hareket etmiştir. Bu dönemde yine kent içi yol yapım faaliyetlerine önem verilmiştir. Kanalizasyon, elektrik, su, havagazi gibi alanlardaki hizmetler de kentin fiziki yapısına ve altyapısına yönelik yürütülen çalışmalar başlığı altında değerlendirilmiştir. Ayrıca gerçekleştirilen imar faaliyetleri bir bakıma millileşmenin de işaretini oluşturmuş, değiştirilen cadde ve mahalle isimleri ile erken Cumhuriyet devrinin ideolojik yaklaşımı yansıtılmıştır.

Çağdaş bir kent yönetiminin inşasına yönelik faaliyetlere bakıldığında ise Uz'un, mezarlık alanların önemli bir kısmını park, pazaryeri ve çocuk oyun alanı olarak yenilediği görülmektedir. Kent sakinlerinin sosyal hayatına yönelik girişimlerde bulunulmuş, dönemin yaşam tarzına

uyumlu çay bahçeleri, oteller, barlar, kulüpler, gazinolar gibi eğlence yerleri açılmıştır. Ayrıca İzmir'de bulunmayan birtakım çiçekler Fransa, Hollanda ve İtalya'ya sipariş edilmiş, kente çok sayıda çiçek ve fidan dikilmiştir. Kentin çağdaş yaşama kavuşturulması noktasında bilhassa önem taşıyan ulaşım faaliyetlerine yönelik yürütülen hizmetler çok boyutlu bir yapıya sahiptir. İzmir Santral Garajı'nın inşası gibi yapılı çevre ürünlerinin kente kazandırılmasının yanı sıra yayımlanan nizamnamelerle kent trafiğine ve taşımacılığına düzen getirilmesi de üzerinde durulan hususlar olmuştur. Zikredilenlerin yanı sıra kente çok sayıda yolcu otobüsü kazandırılmış ve bu otobüsler vasıtasıyla sunulan hizmet ülke çapında numune bir eser teşkil etmiştir. Kentin tarihi serüveninde dönüm noktasına sahip olan Kültürpark yine Behçet Salih Uz'un kente kazandırdığı simge eserlerin başında gelmektedir. Moloz yığınlarıyla özdeşleşen yangın alanının tüm izlerini taşıyan, kentin merkezinde yer alan yaklaşık kırk iki hektarlık alanda yer alan bu park, İzmir Enternasyonal Fuarı'nı da bünyesinde taşıyan uluslararası öneme sahip bir kolektif bellek ve kolektif kimlik unsuru olarak bugün de bir kentsel yaşam alanı olarak varlığını sürdürmektedir.

Temelde bir kent tarihi araştırması olan ve İzmir'in simge isimlerinden olan Belediye Başkanı Behçet Salih Uz'un başkanlık dönemindeki faaliyetlerini irdeleyen bu çalışmanın, kent tarihine katkı sunması ve ilgili çalışmalar için bir model oluşturması ümit edilmektedir. Ayrıca hem kent araştırmacıları ve teorisyenler hem de uygulayıcılar açısından Uz örneğinden ilham alınacak birtakım noktalara erişileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APİKAM), Erişim tarihi: 10.07.2023.
- Aksoy, Y. (1986). *Bir kent, bir insan – İzmir'in son yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın yaşamı ve anıları*. İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Altan, T. E. (2015). İzmir fuarı, kültürpark ve Türkiye'nin inşası. (Ed. Yılmaz, A., Kılınc, K. ve Pasin, B.), *İzmir kültürpark'ın anımsa(ma)dıkları-temsiller, mekânlar, aktörler* içinde (ss. 165-187). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Amygdalou, K. (2015). Modern ve ulusal bir kimlik arayışında değişen formlar ve anlamlar: 1930'larda İzmir'in kültürpark'ı ve çevresi. (Ed. Yılmaz, A., Kılınc, K. ve Pasin, B.), *İzmir kültürpark'ın anımsa(ma)dıkları-temsiller, mekânlar, aktörler* içinde (ss. 77-97). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baran, T. A. (2003). *Bir kentin yeniden yapılanması-İzmir 1923-1938*. İstanbul: Arma Yayınları.
- Belediye Haberleri (1939). İzmir belediyesi 1939 yılı çalışma raporu, *Belediyeler Dergisi*, 5(51).
- Bilsel, F. C. (1996). Ideology and urbanism during the early republican period: Two master plans for Izmir and scenarios of modernization. *METU JFA*, 16(1-2), 13-30.
- Durgun, B. (2006). Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de karayolu ulaşımı ve İzmir uygulamaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(13), 25-49.
- Genç Acar, D. (2017). 1929 dünya ekonomik bunalımı ve İzmir'de gündelik yaşam. *Belgi Dergisi*, (13), 408-428.
- Güngördü, A. ve Güner, H. E. (2019). 1922 büyük İzmir yangını sonrası İzmir cumhuriyet meydanının oluşumu ve mekânsal gelişiminin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 111-130. <https://doi.org/10.17932/IAU.IAUD.m.13091352.2019.2/42.111-130>
- Kaner, K. (1941). Örnek olacak bir müessese. *Belediyeler Dergisi*, 7(76), 12-13.
- Karayaman, M. (2008). *20. yüzyılın ilk yarısında İzmir'de sağlık*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Kaya, A. (2017). Erken cumhuriyet dönemi'nde içme suyu temininde kent yöneticilerinin rolü: Vali Kazım (Dirik) Paşa ile Belediye Başkanı Dr. Behçet (Uz) Bey örneği. 4. *Uluslararası Su Kongresi*, İzmir.
- Kurt, S. (2012). *İzmir'de kamusal hizmetler (1850-1950)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Laroche, D. (2020). İzmir ve 1930-1940 yılları arasında Türkiye'deki mimarlık tartışmaları. (Ed. Laroche, D. Maeso, J. ve Ziegler, V.), *Le Corbusier Türkiye'de-İzmir nâzım planı (1939-1949)* içinde (ss. 43-68). 2. Baskı. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Moralı, N. (1976). *Mütarekede İzmir – önceleri ve sonraları*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Olgaç, U. (1939). *Güzel İzmir ne idi ne oldu?* İzmir: Meşher Basımevi.
- Özmkas, H. ve Özmkas, Y. (t.y.). *İzmir'in ilkleri*. İzmir: Tülov Yayınları.
- Öztek, Z. (2021). Dr. Behçet Uz (1893-1986). *Nobel Medicus*, 17(1), 70-74.
- Quataert, D. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*. 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Serçe, E. (1998). *Tanzimat'tan cumhuriyet'e İzmir'de belediye (1868-1945)*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Seymen, Ü. B. (1992). Tek parti dönemi belediyeçiliğinde Behçet Uz örneği. (Ed. Beygu, Ş.), *Üç İzmir* içinde (ss. 297-321). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Cumhuriyetin belediyeçilik öyküsü (1923-1990)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tinal, M. (2018). Behçet Salih Uz, (Ed. Arslan, B. ve Tinal, M.), *İzmir kent ansiklopedisi biyografi cilt II* içinde (ss. 326-328), İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Tiryakioğlu, S. (1941). Doktor Behçet Uz. *Belediyeler Dergisi*, 7(75), 13-18.
- Uz, B. (2009). *Atatürk'ün İzmir-Bir kentin yeniden doğuşu*. 2.Baskı. (Haz. Sakar, L. E.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yeni Asır Gazetesi (1932). *Şehrin ihtiyaçları*. 4 Ocak 1932.
- Yeni Asır Gazetesi (1933). *Belediye Reisi Behçet Salih Bey'in şehir işleri hakkında beyanati*. 21 Mart 1933.
- Yeni Asır Gazetesi (1986). 22 Mayıs 1986.

Extended Abstract

Introduction

The transition from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey brought forth a re-evaluation of governance structures, particularly the relationship between central and local authorities. This transformation was evident in the reconstruction period following World War I, where the need for effective local governance became increasingly pronounced. Izmir, as one of Turkey's key cities, exemplified the challenges and opportunities of this era, particularly in the aftermath of the devastating fire of 1922. The tenure of Behçet Salih Uz as Mayor of Izmir from 1931 to 1941 provides a compelling case study to explore the dynamics of urban governance and development during this transformative period. Through a comprehensive analysis of primary and secondary sources, this study seeks to elucidate Uz's multifaceted approach to municipal governance and its enduring impact on Izmir's urban fabric. Behçet Salih Uz assumed office against the backdrop of formidable challenges, including economic instability, widespread destruction, and political uncertainty. The aftermath of the 1922 fire had left Izmir in dire straits, necessitating urgent action to rebuild the city and improve the living conditions of its inhabitants. Uz's leadership was characterized by a proactive approach to urban governance, marked by initiatives aimed at promoting public health, revitalizing infrastructure, and fostering a modern urban environment.

One of Uz's key priorities was the improvement of public health standards in Izmir. Recognizing the correlation between public health and urban development, he spearheaded efforts to combat infectious diseases, improve sanitation, and provide access to clean water for residents. Furthermore, Uz prioritized infrastructure development as a means of modernizing Izmir and enhancing its appeal as a commercial hub. His tenure saw significant investments in road construction, sewage systems, and public utilities, laying the foundation for the city's future growth and prosperity.

Additionally, Uz focused on creating a vibrant urban lifestyle by promoting cultural activities, establishing public spaces, and fostering social cohesion among Izmir's diverse population. He recognized the importance of cultural enrichment in fostering civic pride and social cohesion, and thus, he initiated projects to enhance cultural amenities and preserve Izmir's rich heritage. His efforts in this regard contributed to the creation of a vibrant urban culture that continues to shape Izmir's identity to this day.

Method:

This study employs a rigorous literature review methodology, drawing upon a wide range of primary and secondary sources to analyse Behçet Salih Uz's tenure as Mayor of Izmir. By examining historical documents, archival records, and scholarly works, this research aims to provide a nuanced understanding of Uz's governance philosophy and the strategies he employed to address the challenges facing Izmir during his leadership.

Conclusion:

In conclusion, Behçet Salih Uz's tenure as Mayor of Izmir represents a pivotal period in the city's history, characterized by bold initiatives and transformative governance strategies that continue to shape its trajectory decades later. Despite the formidable challenges he faced, Uz's visionary leadership left an indelible mark on Izmir's urban landscape, fundamentally altering its urban fabric and setting a precedent for future development initiatives. Uz's legacy extends far beyond his time in office, serving as a guiding beacon for urban governance and development in interwar Turkey. His innovative approach to urban planning, infrastructure development, and community engagement laid the groundwork for Izmir's emergence as a modern metropolis. By prioritizing the creation of green spaces, modernizing transportation systems, and establishing key institutions, Uz transformed Izmir into a vibrant and dynamic urban centre. This study contributes significantly to our understanding of urban governance and development in Turkey during the interwar period. By examining Uz's tenure through a historical lens, we gain insights into the complexities of city-building in a rapidly changing socio-political context. Moreover, it underscores the enduring relevance of historical perspectives in informing contemporary urban policies and practices. Behçet Salih Uz's legacy serves as a testament to the power of visionary leadership in building resilient and sustainable cities. His ability to envision and implement transformative initiatives demonstrates the importance of forward-thinking governance in addressing the evolving needs of urban communities. As cities worldwide grapple with complex challenges such as rapid urbanization, climate change, and social inequality, the lessons gleaned from Uz's governance approach offer valuable insights for shaping more equitable, inclusive, and liveable urban environments. In essence, Behçet Salih Uz's legacy transcends time and place, serving as a source of inspiration for urban leaders and policymakers striving to build cities that are not only prosperous and vibrant but also socially just and environmentally sustainable. By learning from Uz's visionary leadership, we can chart a course towards a more resilient and equitable urban future for generations to come.